

Д. Федосов,

незалежний дослідник

Ю. Толмачевська,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК У ПАРЛАМЕНТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. У зв'язку із проголошенням євроінтеграційного курсу України гендерне питання, а саме – соціально-політичний статус та можливості жінок і чоловіків – набуло особливого значення в політичних процесах, оскільки є одним із пріоритетних у Європейському Союзі.

В українському суспільстві, незважаючи на європейські ідеї емансипації, гендерної рівності, недискримінації за статевою ознакою, досить сильними залишаються патріархальні уявлення про сім'ю, персональні стосунки між чоловіком та жінкою, місце кожного з них у публічних сферах суспільного життя.

Рівність прав жінок і чоловіків має бути забезпечена на рівні державної програми, яка б включала механізми розробки, реалізації, контролю, оцінки і пропаганди політики гендерної рівності. При цьому, зазначені аспекти мають узгоджуватися з концепцією правової держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання активної участі жінок у всіх сферах суспільної діяльності, серед яких і парламентська діяльність, досліджувалося багатьма вченими, до яких належать Т. Марценюк, Н. Бондаренко, А. Лясота, В. Гурський, Л. Філяніна, І. Харченко. Втім держава інколи ставиться формально до питання забезпечення гендерної рівності, встановлюючи

формальні нормативи і підміняючи таким чином кропітку роботу з формування відповідної суспільної думки на низовому рівні.

Метою статті є дослідження стану вітчизняного законодавства у сфері забезпечення прав жінок.

Виклад основного матеріалу. Розвиток жіночого руху в Україні розподіляється на 5 етапів. До першого належить період з кінця 80-х до початку 90-х років ХХ ст., який характеризується активізацією жіночого руху під час боротьби за проголошення незалежності України. Основною ознакою другого етапу (1991–1996 рр.) є активне створення всеукраїнських громадських жіночих організацій для захисту інтересів жінок за професійною ознакою, а третього (друга половина 1996–1997 рр.) – формування організацій благодійницького спрямування. У 1997–1999 рр. виникають перші жіночі політичні партії, що і охоплює четвертий етап. На п'ятому етапі (початок 2000 р. і до сьогодні) посилюються тенденції до координації діяльності громадських організацій та удосконалюється законодавча база щодо закріплення гендерної рівності в країні [1].

Часи незалежності України стосовно залученості жінок до великої політики називають «повільною емансипацією». Статистичні дані про те,

що «в останньому радянському парламенті було 36% жінок, а в першому українському – тільки 2,7%», ілюструють цю тезу [2].

Розбудова незалежної держави, процеси демократизації суспільства не покращували ситуацію щодо пропорційного представництва обох статей у парламенті України. Так, у 1990 р. до ВРУ потрапили лише 3% жінок; у 1994 р. – 5,7%, 1998 р. – 8,1%, 2002 р. – 5,1%, 2006 р. – 8,5%, на позачергових виборах 2007 р. – 7,6%, у 2012 р. – 10,2%, 2014 р. – 12,3%, в 2019 – 19,1%. У середньому за період незалежності цей показник становить 8,84% [3].

Згідно з міжнародною базою даних Міжпарламентської спілки, станом на 01 квітня 2018 року, жінки в середньому по світу займали 23,8% місць у національних парламентах [4].

Основним законодавчим актом щодо статусу жінки є Конституція України, у статтях 21, 24, 51 якої містяться норми, що регулюють рівність жінок і чоловіків. Зміст зазначених статей полягає в наступному: усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольором шкіри, політичними, релігійними та іншими переконаннями, за статтю, етнічним та соціальним походженням, майновим станом, місцем проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною

і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [5].

Україна взяла на себе низку міжнародних зобов'язань у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Зокрема, ще у 1980 році УРСР ратифікувала Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і факультативний протокол до неї, що стали частиною національного законодавства. Україна зобов'язалася раз на чотири роки звітувати Комітету Конвенції про виконання своїх зобов'язань. У ст. 7 Конвенції йдеться про те, що «держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками право:... брати участь в формуванні та здійсненні політики уряду та займати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління» [6].

Також існують інші міжнародні зобов'язання стосовно забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Відповідно до Цілей розвитку тисячоліття, що визначені Самітом тисячоліття ООН у 2000 році та є обов'язковими до виконання до 2015 року, Україна визначила ціллю «забезпечення гендерної рівності». У рамках цієї цілі завданням № 1 було до 2015 року «забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше ніж 30 до 70 тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та вищих щаблях виконавчої влади» [7]. Як бачимо, Україна не досягла цієї мети, оскільки на останніх парламентських виборах від 21 липня 2019 року до складу ВРУ увійшло 86 жінок-депутатів, що становить майже 20% її складу.

08 вересня 2005 року прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок

і чоловіків», у якому закріплено базові поняття, зокрема: рівні права та можливості жінок і чоловіків, дискримінація за ознакою статі, позитивні дії тощо. У ст. 3 Закону зазначено, що «державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків» [8].

Слід зазначити, що в Україні формується стратегія забезпечення гендерної рівності. Підтвердженням цьому є встановлення мінімальної квоти в розмірі 30 відсотків для жінок-кандидатів у виборчих списках кандидатів у народні депутати від партії в загальнодержавному окрузі за Законом України «Про політичні партії». Крім того, у жовтні 2016 року було запроваджено посаду Урядового уповноваженого щодо забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків [9].

Питання доцільності існування квоти в розмірі 30 відсотків жінок-кандидатів у виборчих списках кандидатів у народні депутати від партії в загальнодержавному окрузі є дискусійним. Звісно, Україні треба виконувати зобов'язання, визначені Самітом тисячоліття ООН у 2000 році, проте чи буде в такому разі Верховна Рада України в повній мірі «виражати суверенну волю народу», як це зазначено в Конституції України, та наскільки такі методи допоможуть народному депутатові «виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників»? Іншими словами, при забезпеченні квоти представництва жінок може постати питання щодо легітимності парламенту.

Верховна Рада є загальнонаціональним представницьким органом

державної влади, оскільки вона має право представляти весь Український народ – громадян України всіх національностей і виступати від імені всього народу. Це впливає як із преамбули Конституції та її змісту, так і з назви парламенту – «Верховна Рада України». Народний депутат України – це виборний представник Українського народу у Верховній Раді України, покликаний відповідно до Конституції та законів України здійснювати функції парламенту і Українського народу [10]. Зауважимо, що Верховна Рада та народний депутат виступає від імені всього народу, а не окремо від імені представників всіх статей чи гендерів, відповідно, політичні партії та їх члени, які висуваються на вибори також мають представляти весь народ уособлений у їх виборцях.

Систему українського конституціоналізму цілеспрямовано на обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав та інтересів людини і громадянина для досягнення (визнання, забезпечення, захисту) конституційно-правової свободи людини. Формуючи власну модель конституціоналізму, кожна держава має спиратися саме на те, що конституціоналізм, предусім, був і залишається ідейним, інституціональним, конституційно-правовим антиподом необмеженої вседозволеності публічної влади [11].

Безпідставне втручання у виборчий процес може призвести до такої необмеженої вседозволеності публічної влади. Наприклад, якщо ввести 99% квоту на інвалідів, представників сексуальних меншин або навіть просто чоловіків у виборчих списках кандидатів у народні депутати від партії в загальнодержавному окрузі, це не просто в подальшому створить умови для зменшення легітимності парламенту, а призведе до політичної кризи та суспільної недовіри.

Звичайно, у збільшенні участі жінок у політичному житті держави багато позитивних моментів, проте це

має відбуватися за рахунок поступових змін самого суспільства та суспільної думки, а не штучним введенням квот у політичних партіях.

Аманда Клейтон з Університету Вандербільта та Пар Зеттерберг з Уппсальського університету провели дослідження, яке показало, що після введення гендерних квот та збільшення кількості жінок у парламенті видатки на охорону здоров'я збільшувались, а на оборону зменшувались [12].

Звісно, що видатки на кожен сферу життєдіяльності повинні враховуватися у відповідності до ситуації в країні та особами, які максимально представляють інтереси виборців поза залежності від раси, полу або інших ознак. У цьому сенсі велике значення має участь жінок у різних сферах суспільних відносин, оскільки саме це є запорукою поступового підвищення співвідношення жінок у парламенті.

За останніми дослідженнями, загальне співвідношення чоловіків та жінок серед керівників організацій та підприємств – 60% до 40%. Приватне підприємництво в Україні є наближеним до гендерного балансу (46% жінок серед ФОП), водночас жінки набагато рідше є керівниками підприємств чи організацій (зокрема урядових та різних неурядових організацій).

Проте чоловік на керівній посаді у більш «жіночій» галузі – явище загалом більш поширене, ніж жінка-керівниця у більш «чоловічій» сфері. Низка галузей є гендерно збалансованими (44–55% керівників є жінками) – це готелі та ресторани (серед усіх суб'єктів), державне управління, мистецтво / спорт / розваги (серед юридичних осіб), операції з нерухомістю, охорона здоров'я, а також оптова та роздрібна торгівля (серед ФОП). Єдина галузь, де переважають жінки-керівники – це освіта (69% керівників – жінки). У багатьох галузях є окремі види діяльності, де жінки-керівники становлять більшість. Пере-

лік цих галузей відтворює стереотипи щодо традиційно жіночих видів діяльності у домогосподарстві та громаді: освіта та догляд за дітьми, соціальна допомога (а також діяльність профспілок), готелі, ресторани, роздрібна торгівля продуктами харчування та одягом, пошиття одягу, салони краси, туризм, мистецтво та відпочинок, бухгалтерія (облік та аудит). Жінки очолюють 98% закладів дошкільної освіти, 87% початкових шкіл і 68% закладів середньої освіти [13].

Із початком військової агресії Російської Федерації проти України жіноча половина українського суспільства намагається здолати гендерно-рольові стереотипи та розширити спектр «жіночих» соціальних функцій. Для підтримки українських військових створено різноманітні волонтерські ініціативи, де більшість становлять жінки. Таким прикладом є «швейна» сотня, яка шиє та ремонтує речі для солдат. Є чимало волонтерок, котрі виробляють обереги для солдат, влаштовують благодійні ярмарки, виготовляють сувенірні речі (наприклад, сумки із національних кольорів), що продають через Інтернет, а зібрані гроші перераховують на потреби Української армії, поранених бійців. Жінки також працюють у таборах для переселенців із Донецької та Луганської областей, надаючи їм моральну і матеріальну підтримку.

Деякі феміністки стверджують, що залучення жінок до військової служби є важливою частиною рівних прав і, зрештою, призводить до набуття останніми повноцінного громадянства у своїх країнах. Це загалом поширена позиція так званого ліберального фемінізму.

Інші дослідниці вважають, що мілітаризм навряд чи може принести більше фемінізму та рівності до суспільства загалом, натомість обстоюючи принципово пацифістські та антимілітаристські погляди. Зокрема, армія із позиції радикального фемінізму повинна перестати

бути армією, так і військові повинні відмовитися від статусу інструментів і керівників насилля [14].

Свого часу, противником проведення реформ, пов'язаних із гендерною рівністю у збройних силах, виступала прем'єр-міністр Великобританії М. Тетчер.

Так, вона зазначала, що категорично проти будь-яких спроб запровадження ліберального підходу, існуючого в цивільному секторі, до збройних сил. Програми, спрямовані на впровадження дотримання прав сексуальних меншин, а також широкого залучення жінок до військової справи може призвести до послаблення обороноздатності. Фемінізація військової служби є однією з вкрай недоречних «реформ» армії [15].

Такий підхід міг бути актуальним в той час, проте враховуючи сучасну ситуацію в нашій країні можливо прийти до інших висновків. За роки АТО (ООС) на Донбасі кількість жінок-військовослужбовців у ЗСУ зросла майже в 15 разів. В результаті бойових дій є і загиблі серед них. Всього на військовій службі у Збройних силах України знаходиться понад 27 000 жінок. Інформація про потреби жінок АТО/ООС в українських медіа гендерно нейтральна [14].

Окрім функцій підтримки, допомоги та краудсорсингу, жінки безпосередньо беруть участь в активних військових діях у ролі військовослужбовців. Вони обіймають посади, пов'язані переважно з виховною та кадровою роботою, медициною, фінансами, юриспруденцією, тиловим забезпеченням. Хоча серед них є і снайпери, і розвідники, але їхня кількість не становить питому частку. Такий розподіл сфер діяльності раціонально не виправданий, адже, якщо, наприклад, для роботи артилериста об'єктивно потрібна значна фізична підготовка, то у складі диверсійно-розвідувальних груп найефективніше працюють саме жінки [16].

Таким чином, збільшення участі жінок у політичному житті країни

є позитивним моментом, адже саме політики представляють військових, лікарів, бізнесменів та інших громадян. А відповідно і активна участь жінок у всіх сферах суспільного життя дозволить здійснити цей процес органічно.

Висновки. Україна пройшла довгий шлях у питанні представництва жінок у парламенті: 2,7% у 1991 році – до 19,1% у 2019 році. Звичайно, це все ще менше, ніж в середньому по світу, проте слід констатувати позитивну тенденцію. У зв'язку із проголошенням євроінтеграційного курсу України гендерне питання, а саме – соціально-політичний статус та можливості жінок і чоловіків, набуло особливого значення в політичних процесах, оскільки є одним із пріоритетних у Європейському Союзі.

Правам жінок присвячено низку як міжнародних, так і національних нормативно-правових актів. Проте, деякі положення, закріплені Законом України «Про політичні партії», викликають сумніви щодо своєї доцільності, зокрема щодо «мінімальної квоти в розмірі 30 відсотків для жінок-кандидатів у виборчих списках кандидатів у народні депутати від партії в загальнодержавному окрузі».

Оскільки парламент у відповідності до Конституції України є органом, що представляє весь народ, без зазначення окремо гендерного або будь-якого іншого представництва, то партії повинні формуватися за такими самими принципами. Вирішення парламентом (хоча і опосередковано) питань, що стосуються його майбутнього складу, створює загрозу українському конституціоналізму, який побудований на обмеженні всюдозволеності публічної влади. Якщо ввести гендерні квоти у партіях, то можливо невдовзі з'являться й інші менш популярні квоти, хоча саме народ має обирати тих, хто має представляти його у парламенті, а не сам парламент.

Звичайно, необхідно визнавати і посилювати роль жінки у суспіль-

ному житті держави, що в подальшому призведе до збільшення їх кількості у законодавчому органі. На фоні військових дій, дедалі більше жінок приєднуються до складу Збройних сил України, що стає запорукою збільшення ролі жінки у даній соціальній групі населення та в майбутньому сформує нову політичну еліту.

У зв'язку з вищевикладеним, вбачається за доцільне виключити пункт 10 статті 8 Закону України «Про політичні партії» щодо квот, що визначають мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі.

У статті досліджено окремі аспекти правового регулювання політичних та інших прав жінок в Україні. Автори статті стверджують, що хоча роль жінок у політиці з моменту проголошення незалежності постійно збільшується, все ж таки, ще не досягнуло навіть рівня, представленого в останньому радянському парламенті. Відповідні права жінок закріплені в Конституції України, міжнародно-правових актах та деталізовані у інших нормативно-правових актах. У статті досліджено зміни у законодавстві України про політичні партії, щодо квотування кількості жінок у виборчих списках кандидатів у народні депутати від партії в загальнодержавному окрузі. Автори звертають увагу на те, що такі директивні методи можуть негативно відбитися на суспільній довірі до парламенту та українському конституціоналізмі, оскільки створюються механізми, при яких парламент, хоча і опосередковано, здійснює відбір одних категорій громадян на шкоду інших категорій. Визначено, що процес збільшення участі жінок у політичному житті держави має багато позитивних моментів.

Автори статті звертають увагу, що участь жінок у різних сферах суспільних відносин є запорукою поступового підвищення співвідношення жінок у парламенті. Наголошується на збільшенні значимості жінок у військовій службі, що є позитивним індикатором. Досліджуються підходи фемінізму щодо залучення жінок до військової служби. Підкреслюється важливість жінок у протистоянні агресору як під час антитерористичної операції, так і під час повномасштабної війни. Підсумком дослідження стали пропозиції авторів щодо вдосконалення чинного законодавства про політичні партії України у частині виключення норми щодо квотування жінок-кандидатів у виборчих списках кандидатів у народні депутати від партії в загальнодержавному окрузі, а також подальшого удосконалення правового регулювання відносин у сфері прав жінок загалом.

Ключові слова: фемінізм, політичні права жінок, гендерні квоти, представництво жінок у парламенті, роль жінок у різних сферах суспільного життя.

Fiedosov D., Tolmachevska Yu. Normative and legal principles of women's representation in the parliament: problems and prospects

The article examines certain aspects of the legal regulation of women's political and other rights in Ukraine. The authors of the article claim that although the role of women in politics has been steadily increasing since the declaration of independence, it has not yet reached even the level represented in the last Soviet parliament. The corresponding rights of women are enshrined in the Constitution of Ukraine, international legal acts and detailed in other normative legal acts. The article examines the changes in the legislation of Ukraine on political

parties, regarding the quota of the number of women in the electoral lists of candidates for people's deputies from the party in the national district. The authors draw attention to the fact that such directive methods can have a negative impact on public trust in the parliament and Ukrainian constitutionalism, as mechanisms are created in which the parliament, albeit indirectly, selects some categories of citizens to the detriment of other categories. It was determined that the process of increasing the participation of women in the political life of the state has many positive aspects. The authors of the article draw attention to the fact that the participation of women in various spheres of social relations is a guarantee of a gradual increase in the proportion of women in the parliament. Emphasis is placed on increasing the importance of women in military service, which is a positive indicator. The approaches of feminism to the involvement of women in military service are studied. The importance of women in confronting an aggressor both during an anti-terrorist operation and during a full-scale war is emphasized. The conclusion of the study was the authors' proposals for improving the current legislation on political parties of Ukraine in terms of the exclusion of the norm regarding quotas for women candidates in the electoral lists of candidates for people's deputies from the party in the national district, as well as further improvement of the legal regulation of relations in the field of women's rights in general.

Key words: feminism, women's political rights, gender quotas, women's representation in parliament, women's role in various spheres of social life.

Література

1. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні

(IX–XX ст.): навчальний посібник для студентів ВНЗ. І. Й. Бойко. Львів: видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2014. 904 с.

2. Марценюк Т. О. Громадська думка щодо гендерних квот та жінок у політиці в Україні. Т. О. Марценюк, С.М. Оксамитна. Наукові записки НаУКМА. Соціологія. 2019. Т. 2. С. 3–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMA_2019_2_3 (дата звернення: 12.06.2022).

3. Бондаренко Н. Політичні права жінок у суспільстві гендерної рівності. Н. Бондаренко. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2021. № 4. С. 132–140. URL: http://nbuv.gov.ua/JRN/uazt_2021_4_14 (дата звернення: 15.06.2022).

4. Марценюк Т. Жінки у «великій політиці»: гендерний аналіз Верховної Ради України. Наукові записки НаУКМА. Соціологія. 2018. Т. 1. С. 43–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMA_2018_1_6 (дата звернення: 20.06.2022).

5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.06.2022).

6. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція від 18 грудня 1979 р. / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 23.06.2022).

7. Цілі розвитку тисячоліття ООН. Україна 2015. Ціль № 6 «Забезпечення гендерної рівності»: веб-сайт. URL: <http://www/ukraine2015.org.ua/tsil6> (дата звернення: 21.06.2022).

8. Про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 р. № 2866-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 25.06.2022).

9. Лясота А. Проблема мінімальної участі жінок у прийнятті політичних рішень: гендерна експертиза законодавства України. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2018. Вип. 17. С. 209–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2018_17_31 (дата звернення: 26.06.2022).

10. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : Підручник. Київ : Правова єдність, 2010. –432 с.

11. Леніш Н. Я. Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (21 червня 2019 р.). упор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 396 с. URL: https://www.lvdius.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/21_06_2019.pdf (дата звернення: 26.06.2022).

12. Женщины в парламенте: изменят ли гендерные квоты половое равенство в политике?: веб-сайт. URL: <https://indicator.ru/amp/humanitarian-science/zhenshiny-v-parlamente.htm> (дата звернення: 10.06.2022).

13. Гурський В. Є. Правове регулювання гендерної рівності жінок в Україні. Правовий часопис Донбасу. 2018. № 3. С. 6-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpd_2018_3_3 (дата звернення: 20.06.2022).

14. Петрова Л. О., Панфілов О. Ю. Гендерна рівність в армії: участь жінок у військових діях в Антитерористичній операції (операції Об'єднаних сил). Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2020. № 2. С. 19–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2020_2_5 (дата звернення: 25.06.2022).

15. Філяніна Л. А. Армія vs жінки: питання гендерної рівності в деяких сучасних збройних силах світу. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 3. С. 215–219. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2018_3_44 (дата звернення: 18.06.2022).

16. Харечко І. Особливості гендерних ролей жінок крізь призму структурного функціоналізму. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2017. Вип. 9. С. 73–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2017_9_11 (дата звернення: 21.06.2022).

